

životu i Milana Šešnića Sv. Toma propovjednik upotpunjuju sliku o enciklopedijskoj širini i mnogostrukoj zauzetosti Tomina duha. Svatko će sa zanimanjem pročitati mali, ali vrijedan članak Stjepana Krasića *Živi tomizam*.

Povijesni dio *Zbornika* ispunjavaju samo dva istraživanja o našoj dominikanskoj tradiciji. Antonin Zaninović izvješćuje o fra Vicku Paletinu, a Anđelko Fazinić o fra Luki Bračaninu. Šteta što povijesnih priloga nema više, jer dominikanci još nemaju dovoljno istraženu svoju prošlost u našim krajevima. Dok su hrvatski isusovci i franjevci dobili sintetičke povijesne monografije, dokaz njihove plodne prisutnosti u hrvatskim zemljama, dominikanci na to tek čekaju. Stoga svako i najmanje otkriće približava i pospješuje konačno zaokruživanje te povijesti.

Da zaključimo. *Zbornik* jednim dijelom nadilazi prigodničarski karakter, jer stvaralački angažira tomističku misao, dijalogizira s modernom filozofijom, naslućuje nove mogućnosti tog dijaloga, traži i tako demitologizira povijesno povlašteni položaj tomizma u Crkvi; u drugom pak dijelu ponavlja i citira, neplodno uspoređuje, hvali i uzvišuje, traži stare povlastice i auktoritativno zaključuje. Ono što vrijedi ostati će; ono što je pisano po navici brzo će se zaboraviti. Za nas je najvažnije da shvatimo da govor kršćanstva nije upućen sebi, da ne pišemo i ne propovijedamo samo sebi, nego da je prostor evangelizacije sav svijet. Ako naš govor bude arhaičan i nerazumljiv narodu kojemu dolazimo, taj nas narod neće pamtiti. To isto vrijedi za tomizam. Uzaludno je htjeti učiniti jednu filozofiju istinitom, ako ona u sebi nema vitalnosti. Pustimo je dakle da se u svojoj stvaralačkoj izvornosti ona sama otvori suvremenom čovjeku. Ako mu ništa ne uspije reći, ne treba se žalostiti, jer: kršćanstvo i tomizam nisu isto.

SVJEDOČENJE I PORUKA

(Dietrich Bonhoeffer: *Otpor i predanje*, preveo T. Ivančić, izdala Kršćanska Sadašnjost, Kršćanski klasici 5, Zagreb, 1974).

Ivan Čagalj

»Za mene je ovaj svršetak početak života.«
Zadnje riječi D. Bonhoeffera

Bože, koji grijehe kažnjavaš i rado praštaš,
ja sam ljubio ovaj narod.
Dosta je što sam nosio njegovu sramotu
i njegovo breme, te vidio njegov spas.
Pridrži me! Pada mi štap,
pripremi mi grob, o vjerni Bože.

(Iz Bonhoefferove pjesme: *Mojsijeva smrt*)

Riječ je pečat neuništivog nasljeđa. To nasljeđe može zadrijemati, no ono nije izgubljeno. Nakon što se crijepovi i kućne grede pretvore u ruševine, nakon što se koplje i mač bace u polje, pošto kost i meso istrunu te se pretvore u prašinu i nestanu s vjetrom, nakon što suze — prolivene i neprolivene — prestanu teći i kvasiti obraze, nakon što sve prođe — riječ ostaje. Riječ nadživljuje dobroćinstva i mržnje. Sve može umrijeti, sve se može pogaziti... ali riječ, jednom u svijet izviknuta, ostaje slobodna, živa, neuništiva. Ni smrt je ne može zastrašiti, ni zločinci uništiti. Izrečena, ona je među nama prisutna i djelotvorna.

Jedna takva riječ utjelovila se i u Bonhoefferovoj knjizi *Otpor i predanje*, koja je upravo pred nama.

Živa riječ i trajno svjedočanstvo, *Otpor i predanje* je istodobno svjedočenje i poruka. Napisao ju je protestantski teolog D. Bonhoeffer. Za bolje razumjevanje njegovih pisama i bilježaka spomenimo ovdje samo ono najnužnije. D. Bonhoeffer rodio se 1906. u Breslauu. Vrlo rano postao je docent na sveučilištu u Berlinu. U trenutku kad je osjetio da se njegova crkva i domovina približuju teškoj opasnosti i totalnom uništenju pod pritiskom Hitlerova režima i nacionalnog socijalizma, postavio se bez ikakva kompromisa na liniju otpora uz rame bezbrojnih žena i muževa koji su morali zašutjeti u onom mučnom vremenu ljudske povijesti između 1933. i 1945. Taj otpor učinio je da je Bonhoeffer 5. travnja 1943. bio uhićen i da je 9. travnja 1945. u KZ — Flossenbürgu našao smrt.¹

U knjizi *Otpor i predanje* sadržana su svjedočanstva otpora protiv terora hitlerove tajne policije. To su prije svega pisma roditeljima (25—59), izvještaj iz zatvora (63—67), pisma jednom prijatelju (71—186), znaci života (189—192) — molitve, pjesme i misli... pisane u tamnici pod najstrožim uvjetima, kad je »velika maskarada Zloga uskovitlala sve etičke pojmove« (12).

U ovim pismima govori teolog, kršćanin i suvremenik, propovijednik Božje riječi, duboki i iskreni ljubitelj Crkve i Krista, znanstvenik; pacifist, borac za mir i društvenu pravdu, za Crkvu i ekumenski pokret, nasljednik Krista »ne samo u Crkvi nego i u svijetu«.

Koliko god su ova pisma subjektivnog karaktera, ona su uza sve to napojena zajedničkim iskustvom i spoznajom onih muževa i žena koji su znali reći NE. Teško je bilo Hitleru reći NE, jer se je znalo da taj NE gotovo ništa nije mogao prouzrokovati nego smrt, ali jedna manjina ga je ipak rekla. Pa iako je taj NE bio tih i nečujan, njegov čisti i svijetli zvuk odjeknuo je u dobronamjernoj njemačkoj duši snažnije nego bučni NE svemogućnika. Jedan od onih koji su rekli taj NE bio je D. Bonhoeffer.

Uzalud ćemo, međutim, ovdje tražiti politički program ili proteste protiv totalističkog sustava. Pisma su pisana pod najstrožom pashom. Sva odišu vjedom i nadom, zrače duhom ljubavi i slobode. Svjedočanstvo su Kristova sljedbenika koji svjedoči o Bogu i Crkvi, o ljubavi prema bližnjemu, molitvi, opraštanju, odgovornosti... Nema u njima ni trunka mržnje i osvete.

Naprotiv, poruka ljubavi, vjere i nade odzvanja na svim stranicama knjige. Sva je »nabijena životom... životom teologa, kršćanina i čovjeka svoga vremena. Ali prije svega vjernika, za koga je Isus Krist bio opipljiva stvarnost, sigurnost i osobna prisutnost... To je temelj koji nosi sve ostalo, to je dah koji nadahnjuje sve stranice, kojim je prožeta svaka riječ. Tek ako znamo za tu vjeru u Isusa Krista, možemo potpuno doživjeti domet Bonhoefferovih pisama iz zatvora« (Pogovor hrvatskom izdanju, str. 221).

Zahvalni smo prevodiocu i izdavačima koji su živu riječ ovog vjernog Kristova svjedoka približili našem hrvatskom općinstvu.

¹ O Bonhoefferu i njegovim *Pismima Crkva u svijetu* je 1969. objavila studiju dra Vladimira Merčepa pod naslovom »Nereligiozno« kršćanstvo Dietricha Bonhoeffera (usp. CuS, 1969, br. 1, str. 22—36. i br. 2, str. 113—128).